Cum DEO!

SCRUTINIUM RELIGIONUM:

Sive

EXERCITATIO THEOLOGICO-HISTORICA,

De

Religionum Orbis

Universi terrarum Varietate in communi: & in ſpecie, qvod una ſola Chriſtiana, & præſertim Evangelica ſit vera: & qvàm anguſtis illa hodie coërcita ſit terminis, &c.

Autore

ANDREA SENNERTO, P.P.

in Academ. VVitteberg. Ejusdemq;

Seniore.

WITTEBERGÆ,

In Officinâ Fincelianâ excudebat Michael Meyer,

Anno M. DC. [illegible]

Actor. XVII. v. 26.

DEus fecit ex uno ſanguine omne genus hominum, ut habitaret ſuper univerſæ faciē terræ, definiens præſtituta tempora & terminos habitationis eorum, ut quærerent DEum, ſi forte attrectent & inveniant eum, &c.

Cum DEO!

SCRUTINIUM RELIGIONUM.

Sive

De Religionum Orbis Univerſi terrarum Varietate in communi: & in ſpecie, quod una ſola Chriſtiana, & præſertim Evangelica ſit vera; & quàm anguſtis illa hodiè coërcita ſit terminis, &c.

SUMMARIUM.

RElígionis ſumma genera qvatuor: Judaiſmus, Ethniciſmus, Chriſtianiſmus, Mohammediſmus. SECTIO I. Judæi. Palæſtinæ deſcriptio. Genera vel ſectæ Judæorum. Patres primi, ante- & poſt diluviani. Præcepta ſeptem filiorum Noæ. Judæi γνήσιοι. Jeroboamitæ. Samaritani. Heliopolitani. Naziræi. Proſelyti. Phariſæi. Sadducæi. Eſſæi. Karræi: Cabbaliſtæ. Moderni. SECTIO II. Ethniciſmus ſive Gentiliſmus. Antediluviani. Poſtdiluviani. Orbis terrarum dividitur (mente) in qvinq; æqvales partes. Gentiles hi barbariq; tres integras occupant.

occupant. Qvænam illa. Quæ & qvalis illorum de Deo notitia, itemq; cultus. Cultores malorum Spirituum. Colunt alii demortuos majoresqve suos: eorundem varietas & distinctio. Alii Cœlum, solem, lunam, stellas: elementa: animalia: vegetabilia: non-entia. SECTIO III. Christiani. Nomen unde trahant? unam juxta computum superiorem, Orbis terræ partem occupant hodie. Qvænam hæc? Genera & Sectæ Christianorum. Christiani γνήσιοι veteresq; Ariani & Photiniani. Eorundem errores & scripta hodie qvædam. Latini seu Pontificii: Eorundem ordines præcipui. Græci hodierni maximè. Eorundem doctrina: incolatus. Evangelici seu Lutherani vel A.C. Socii. Horum Symbolicus liber. Schisma Evangelici γνήσιοι. Interimistæ. Flaciani. Osiandristæ. Majoristæ. Hassiaci & Tubingenses. Rathmanniani. Calixtini. Syncretistæ. Reformati sive Zvvinglio-Calviniani. Eorum errores qvidam. Scripta nonnulla. Sectæ sive genera Fanatica. Eorundem Sectæ diversæ. Scripta. SECTIO IV. Mohammedani. Nomen unde? Unam item juxta computum superiorem Orbis terrarum occupant partem. Qvamnam? Religionem qva ratione propagent suam. Principium Religionis Alcoranus. Qvalis liber. Interpretes ejus diversissimi. Sancti qvi vel Patroni. Eorundem cultus. SECTIO V. Una sola Religio Christiana & præsertim Evangelica est vera. Probatur idem diversimodè. SECTIO VI. Eadem angustior angulo pereqvam coarctetur haudiscernimus. Qvod valent probatum inductione facta, ut loquuntur. Conclusio: qui sit vere parvus verè Christianorum.

TRA-

TRACTATIO.

§. 1.

ORbis universi terrarum habitati cognitiq; hodiè hac Exercitatione præsente dabo Delineationem qvalemcunq; qvantum Religionis negotium (a): dicimus, qvod Ejus genera summa sive potissima inde ab Origine hujus Universi sint fuerintq; *Qvatuor*. *Judaismus* primum (ad qvem, & rectè, referimus etiam religionem Patriarcharum vel Patrum primorum, & ante- & postdiluvianorum, ut mox dicetur) hinc *Ethnicismus*, *Christianismus* deinde, & deniq; *Mahommedismus*. Hisce qvippe qvadrigis qvasi, id negotii qvantum unicè, illud scil. vehitur absolviturq;.

SECTIO I.

De

JUDAISMO.

§ 2. Jam, primo igitur Judæi (oriundi ipsi à primis Patribus ante- & postdiluvianis, illis qvos qvidem adeo, ut modo diximus, annumeramus) incoluerunt olim Palæstinam (Judæam, vicinaq; ejusdem loca qvædam, Asiæ regionem [illegible], parvum terrarum Orbis tractum, in umbilico qvasi Orbis citra & ultra Jordanis flumen situm, ab Occidente inter mare Mediterraneum, ab Oriente Syriam & Arabiam, vel potius montana Libani, Hermonim, Gilead & Abarim, à Septentrione Phœniciam, à meridie Ægyptum, Idumæam & desertum Pharan; longum circiter [illegible], latum verò [illegible] milliaria germanica, qvondam & terram Chanaan, à Chanaan, filio Chami, terram promissionis vel promissam, Israel & Sanctam appellatam. [illegible] & ultra Jordanicos tractus, illumq; citra qvi est, dividimus in Judæam, Samariam & Galilæam, [illegible] hanc & superiorem, illam, [illegible]

est, in Trachonitin & Peræam. Atq; parvum hunc tractum Judaismus olim sive Judæi veteres incoluerunt. Hodiè verò qvi vivunt, terræ nullum proprium, qvi, qvidem proprii juris sit aut possessorii, homines vagi, profugi, qvi pares Orbis & Orcus. Affirmare qvippe ausim, nullam Orbis terrarum habitari partem, nullam mundi plagam vel regionem esse, populum fermè, fermè dico, nullum, cui non admixti subjectiq; vivant Judæi sint: reproba hodiernum gens numerosa, sine lege, sine rege, juxta maledictionis verba Deuter. XXVIII. & alibi passim.

§. 3. Enimverò nunc, Genera Judæorum (Sectæ vulgari nomine sunt) porrò recensentur hæc fere: Patres primi, ante- & post-diluviani, Israëlitæ s. Judæi [illegible], Jerobeamitæ, Samaritani, Heliopolitani, Nazaræi, Proselyti, Pharisæi, Sadducæi, Essæi, Karraitæ, Cabbalistæ, modernorumq; fæx promiscua.

§. 4. Principuè *Patres*, dico, *primi*, ante & post-diluviani qvorum catalogus texitur Bereschith s. Genes. cap. V. & XI. seqq. Annumerantur autem rectè, ut suprà jam dictum, Judæis, cum ratione Genealogiæ sive prosapiæ, tum doctrinæ communis. Qvamvis enim Torah, Lex qvidem (Canon Judæorum) lata promulgataq; solenniter (verius repetita) tunc nondum esset, nec de Messia (Servatore mundi) doctrina enucleatius, ut postea, per omnes circumstantias tradita, lege vivebant tamen, vivebant dico, naturæ, credebant Proto-Evangelio, traditiones habebant qvasdam non scriptas, v. gr. de SS. Triade, de Creatione hujus Universi, de septimo die sanctificando, de paradiso, de lapsu primorum parentum, peccato originali & actuali, de sacrificiis immolandis, aliis. Ut nihil jam qvicqvam dicam de Præceptis septem, qvæ vocant, filiorum Noæ, (qvorum qvædam saltem Adamo data tradunt) ipsis illis, & successivè

ectivè posteris illorum data propositaq; in fidiis sunt po-
steà ex parte Decalogo. & recensentur apud Talmudicos
sive qvidem, in Talmud, Massechet sive libro סנהדרין
Cap. VII. fol. 56. & in Jalkut (Comment. Bibl.) ad Gen. c. 1.
Primum: ברכת השם *Benedictio DEI*, ut nempè
laudes Ipsi dicerent precesqve funderent. Secundum:
עבודה זרה *cultus alienus*, ne Idolis servirent ulli.
Tertium: דינין *Judicia*, ut Justitiam administrarent publ.
privatimq;. Qvartum: שפיכות דמים *effusio sangvinis*, ne qvod patrarent homicidium. Qvintum גלוי עריות
revelatio nuditatum, ne vago contaminarentur libidinibus.
Sextum: גזל *rapina*, ne alienum appeterent invaderentq;: & deniq; septimum: אבר מן החי *membrum de vivo*, scil. animali, ne tollerent. Hactenus traditio Talmudica.

§. 5. *Israelitæ* seu Judæi *veteres* seqvuntur ordine: qvorum qvænam Fides vel Religio fuerit, ex Torah sive Lege, & reliqvis libris Biblicis V. Instrumenti rectiùs cognoscitur.

§. 6. *Jeroboamitæ* porrò: qvorum schisma atq; idololatriam historia prosequitur in specie, I. Reg. liber cap. XII. XIII. & XIV. & 2. Chronicor. Cap. X. XI. & XII.

§. 7. *Samaritani* succedunt illis. Qvorum qvantumvis Religio mixta erat ex Judaismo & gentilismo, attamen huc referre eos volui debuiq;, fortè, qvia ethnicismo mero vel soli non erant dediti, ex Judæis item oriundi partim, vel etiam in eorundem translati locum, ac tandem in horum modum illo habitabant, Samaria vicinisq; locis; de qvibus videndum 2. Reg. cap. XVII. ut nihil hic dicam de Samaritanis & illorum vicissitudinibus temporibus post captivitatem Babylonicam religione horum, qvibus templum erat in monte Garizim, propè Samariam, nec non sacerdotium peculia-

re. Sacerdos verò Manasses, Jaddi pontificis summi frater, per omnia non absimilia hæc cultui Jerosolymitano, durantia per integros ipsius annos ccc. De quo vid. Fl. Joseph. Antiq. Jud. Lib. XI. cap. 8. (*)

§. 8. *Heliopolitani* nunc Samaritanis succedunt. Hujus generis, & templi, & cultus peculiaris, & sectæ (Hierosolymitanis non absimilium vicissim) auctor extitit Onias, Oniæ III. cognomento pii, Pontif. Max. filius, ex concessione qvidem, regnantesq; Ptolomæo, Philometore, Ægypti Rege, & Cleopatra reginâ, exædificato sibi templo, Jerosolymorum non absimili, pro Judæis Ægyptiis, in diœcesi Heliopolitanâ prope Memphim, adductus, confirmatusq; qvantum sese, loco Jesaiæ prophetæ, cap. XIX. Quo de videndus iterum Fl. Joseph antiq. Jud. lib. XII. cap. 15. lib. XIII. 6. & de bello Jud. Lib. VII. 37.

§. 9. *Nazaræi* seqvuntur. Qui qvidem sectarii propriè non fuerunt, et voto tamen peculiari distincti separatiq; & nuli à reliqvis aliisq; Judæis. [redacted] נזיר qvippe est à them. נזר, *separavit*. Erantq; alii nativi, qvi aliena destinatione fiebant tales, qvalis Simson, cap. Jud. XIII. alii votivi erant, qvi per propriam destinationem & voluntatem seipsos separabant. De qvibus vidend. Numer. cap. VI. (*) Hujus generis in specie erant qvoq; Rechabitæ, de qvibus Jerem. cap. XXXV. alibi.

§. 10. *Proselyti* illos excipiunt. Hi qvidem apud Judæos erant gentiles, qvi ex paganismo ad Judaismum convertebantur. Judæi ideò non nati, sed facti. Ebræis [redacted] גר *peregrini*. q. d. alienigenæ. Quorum illi qui ex Græcis, Nobiscum Græcè vel alium dicebantur. De qvibus atq; varietate horum videndus præ aliis hodie Buxtorfius in Lex. Talm. Rabb. rad. גור. (*)

§. 11. *Pharisæi, Sadducæi, Esseni* his succedunt. De qvorum origi-

originibus, doctrinâ, authoritate, potentiâ, diſtinctione ſectæ ſubordinatæ ſectarum. Videndus Joseph. antiq. Jud. lib. XIII. cap. 9. & 18. lib. XVIII. cap. 2. de bell. Jud. lib. I. cap. 4. præſertim verò lib. II. cap. 12. Buxtorf. in Lex. rad. פרש, aliiq; plures. (v)

§. 12. *Karraitæ* ſeqvuntur vel Karræi: quæ ſecta vel hodie maximè reperitur in Polonia, Ruſſia & Turcia, & vivit viventiumq; docet tantum ſecundum Legem ſcriptam, quam exactiſſimè in minimis etiam obſervat (minime verò juxta Legem oralem) qvemadmodum etiam qvondam e parte Sadducæi fecerunt, ut eſt apud Joſephum, antiq. Jud. Lib. XIII. 15. Conf. iterum Buxtorf. in Lex. rad. קרא adde Hottinger. theſ. phil. lib. I. cap. 1. ſect. 5. membr. 9. pag. m. 40. ſeqq. (x)

§. 13. *Cabbaliſtæ* contra ſ. Cabbalici vitam inſtituunt maximè ſecundum Legem Oralem, Cabbalica, & in Talmude qvæ comprehenſa tenentur. (y)

§. 14. *Modernorum* tandem *fæx promiſcua* agmen claudit Judæorum, adeoq; Judaicæ religionis Cultorum. Hi לועזים *barbari* fere communiter appellantur hodie; ſunt præcipuè habitantes אנשי ארץ ישראל Viros terræ Iſraël, h.e. qvi in Palæſtina qvondam habitarunt, poſt excidium Jeroſolymorum: item אנשי בבל Viros Babel ſ. Babylonios, qui in Babylonia, & יהודים מצריים Judæos Ægyptios: de qvibus ex parte ſuprà dictum. Ceterum, hi ſunt in communi, ut notum, ſpreto JESU Chriſto, unico Servatore Mundi, poſt Legem veterem, Talmud pro principio fidei atq; religionis ceu infallibili. Qvo de alibi. Atq; tantum de Judæis, ſectisq; eorundem diverſis breviter, adeoq; ſummo genere ea prima Religionum Orbis totius ſectarum.

De

ETHNICISMO.

§. 15. Succedit in ordine Ethnicismus s. Gentilismus, atq; adeò Ethnici, potissimum jam maximè. Quamvis enim ante cataclismum universalem illum obtinuerit jam quidem etiam Gentilismus non parum (Barbarismum alii aliique, Judaismum) quemadmodum leviter obscurè innuit Moses, Gen. [illegible] cap. IV. comm. 16. seqq. cap. VI. v. 1. seqq. cum quibus conferri potest Esdræ apocryphus liber IV. cap. 1. comm. 7. seqq. attamen de postdiluvianis, Noæ filiorum posteris, nobis hoc loco sermo maximè est. (Scythismum alii aliique etiam vocant Epiphan.) non exclusis interim illis etiam barbaries ex familia Semi, quorum non pauci quoque à vera Religione verique Dei cultu erant alienissimi, ut proclive est judicare ex Genes. X. 21. seqq. cap. XXXI. 19. seqq. Jos. XXIV. 2. & seq. (a)

§. 16. Atque tenuere hi, Ethnici inquam s. gentiles, olim atq; nunc maximum semper Orbis terrarum Universi tractum. Hodiè nimir. si Orbem habitatum in Quinque æquales dividas mente partes: (non illas quidem continentes æquè s. contiguas sibi, sed collatas inter se proportionataque in vicem) Orbem si habitatum, inquam, dividas in Quinque æquales partes, tres illi obtinent integras, imò plus ultrà: totam scil. primò ferè Americam, exceptis paucissimis oppidò locis, quæ hodiè tenent, excoluntque Hispani, Galli, Angli, Batavi [illegible] Africam deinceps [illegible], maximè illam quæ extrema atq; meridionalior nobis est, & [illegible] Oceano Orientali nec non Æthiopico s. Occidentali [illegible] Congo, Guinea, Numidia s. Biledulgerid hodiè [illegible] & ipsam dimidia sui parte, nominatim Indias [illegible]

[illegible]

Intra & extra Gangem) paucis hodiè exceptis, de qvibus videndus nobiliss. à Mandelslo, in Itinerar. suo. Chinæ regnum amplissimum, cum insulis adjacentibus per plurimis, Tartariam ex parte, Africam maximè, denique Europæ septentrionalis extremæ partem etiam aliqvam e. gr. Finmarchiam, Lapmarchiam (Lapponiam), Islandiam, Groenlandiam, Novam Zemblam &c. qvibus Livonos & Samojedas qvosdam addit Clariss. Olearius in Itinerar. suo (x)

§. 17. Enimverò, rectè coluntq; adhuc hodie *paucissimi gentilium Verum DEum*, qvantumvis & ipsi non ex vero. Etenim, licet qvidem anticipatam qvandam, ut sic loqvar (hoc sine doctrina & institutione) notitiam de DEO habuerint habeantqve adhuc hodiè omnes homines: qvod experientia testatur: omnibus qvippe innatum hoc est, ut habet Tullius, sapiens ethnicus, & animo qvasi insculptum, esse DEum, qvanqvam (licet habendum sciant) qvalem tamen habere deceat & qvô cultu reverendum, ignorent. Porrò, qvantumvis indubitatum hoc qvoqve sit, qvod de extraneis ex priscis ethnicorum scriptis omninò verum est) qvosdam sub infinita illa Deorum multitudine, unum tantum agnovisse coluisseq; DEum, atq; adeò paucos, paucos dico oppido licet, agnovisse agnoscereq; adhuc DEum, ut DEum verum, hoc est, Creatorem cœli & terræ: qvod de Peruvianis nonnullis hodieq; adhuc experientia testatur, qvi Pachacamac illum vocant, h. e. ut jam dictum, Creatorem cœli & terræ: videndus præ reliqvis Joseph. Acosta in Hist. Americ. lib. V. cap. 4. Cultu immò atq; insuper adhibito etiam interiore magis animi, ut par est, qvam externo per simulacra vel imagines: qvod de Persis qvondam Herodotus suo, de Romanis Plutarchus, de Germanis Tacitus jam

observantes adieruntq;. At tamen inquam, illum verum Deum non solum coluerunt que vero, h. e. juxta præscriptum Dei verbum, sed [illegible] in [illegible] suis, Romanorum [illegible] vanissimoque, prout alii aliud, horum vel malo vel proprio ducebantur [illegible] adhuc genio ingenioq; suo. (t)

§. 18. Insuper adeoq, alii porrò aliq; horum perplurimiq; hi, malum Spiritum venerantur: quod de Americanis hodie, qui Hoizh Pochilicum vocant, item Indis Orientali. Benjanis maximè, qui Pagode eum, Amboinensis, qui Lanthila, appellant, [illegible] Acosta, lib. [illegible] cap. [illegible] Hieron. Benzo, de Indiis Occidental. lib. I. cap. [illegible] not. [illegible] à Mandelslo in Itiner. sui lib. I. cap. [illegible] lib. III pag. [illegible] nec non laudatus & ipse Dn. Olearius in Itiner. [illegible]: à quo crimine nec Græci nec Romani veteres per omnia immunes fuerunt. (u)

§. 19. Alii porrò *demortuos majoresq; suos* devenerati sunt, in numerum relatos [illegible] Deorum, quod de jam olim Sapient. liber, cap. XIII, XIV, XV. numero innumero fere (x) adeò ut Augustinus de Civit. Dei, lib. XVIII cap. 8. suo jam tempore asserat numeratos Deastros tricies sexies mille: imò antiquissimus Poëtarum Hesiodus jam [illegible] Ἔργ. a.

[illegible] ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ.

Et ne quem Deorum fortè præterirent, complexi omnes sunt sub uno titulo, Deorum ignotorum incertorumque, ara illis posita cum hac inscriptione: *Diis Asiæ, Europæ & Libyæ, Diis ignotis & peregrinis.* Quod & D. Paulus testatur capite Actuum cap. XVII. 23. Athenienses scilicet habuisse aram *ἀγνώστῳ θεῷ*, aram hanc cum hac inscriptione erectam.

§. 20. Cæterum, ex noti nominis Deastris sui fe-

ciebant

fecerant alios nuncupabantq; majorum, alios minorum gentium (qvi & consentes & indigetes) alios coelestes, infernos, terrestres, aqvaticos: alios municipales, (qvi & patrii vel urbani) speciales, selectos &c. E qvibus praecipui extiterant, ut notissimum est, Saturnus, Jupiter, Juno, Neptunus, Tellus, Ceres, Bacchus, Diana, Mars, Mercurius, Apollo, Minerva, Venus, Vesta, Pluto, Proserpina, Minos, Vulcanus, Hercules &c. ipsisq; In sacris saepenumero אלילים Idola. Baal, Baalim & Astharoth, Jud. II. VIII. X. cumpp. alibi: Molech sive Moloch, Levit. XX. 1. Reg. XI. 2. Reg. XXIII. Chamos & Milcom. 1. Reg. XI. Gad & Meni, Jesa. LXV. Siccuth & Chium Amos V. qvod posterius Lucas Actor. VII. per Ῥεμφὰν interpretatur.

§. 21. Alii porro *Coelum, Solem, Lunam, stellas, ignem aqvam, aerem, terram* colebant coluntq; adhuc conf. iterum Sapientiae lib. cap. XIII. ab init. Qvid de Persis item, qvi Solem qvondam sub nomine Mithrae venerabantur, verum est. Item Chaldaeis, & vicissim Persis, qvi ignem, hodieq; Peruvianis Tartarisq; nonnullis, Chinensibus praesertim, aliisq; (a)

§. 22. *Animalia* alii praeterea reverebantur, Aegyptii v. gr. boves, eqvos, ibes, accipitres, aspides, crocodilos, canes, lupos, feles, scarabaeos, hircos, ichneumones, alia. Qvem in modum reperiuntur vicissim in sacris, Idolum Dagon, (דג Piscis autem est Ebraeis) in libr. Judicum & 1. Samuelis, aliud Nergal (gallina sylvestris, juxta qvosdam) Idolum Chuthaeorum, 2. Reg. XVI. Asima (hircos sylvestres, ut volunt,) Hemathaeorum, Ibid. Anamelech, (eqvus) Ibid. Sepharvajim, (speciem habens pavonis) Ibid. &c.

§. 23. Alia deniq; his viliora multo veneratae sunt alii aliiq; : *Vegetabilia*, v. gr. allia, cepas, similiaqve

hic, Pelusiotæ e. gr. In extremis Ægypti finibus populi de quibus eleganter Juvenalis:

Porrum & cepe nefas violare & frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina

ac summatim:

Quicquid humus, pelagus, cælum mirabile gignunt,
Id duxere Deos, colles, freta, flumina, fontes

recte canit Prudentius.

§. 24. *Ridiculum est*, ut & hoc saltem adhuc addam, quod adfertur ab aliis aliisque, *de Diis atq; Deabus, qui veteri familiari censebantur præfecti*. Marem fœminamq; juncturi v. gr. invocabatur Hymenæus, Thalassius, Jugatinus. Domum ducturus nuptam, invocabat Domiducum, utque illa nupta in domo esset, Deum Domitium, & ut cum viro maneret Manturnum precabantur Deum. De Dea Virginensi, Deo Patre Subigo ac Dea matre Prema, Dea Pertunda, Priapo, Dea Mena aliisq; pudor prohibet dicere. Infantium victui Victuam, escæ Edinam, potui Potinam & Potam, Cuninam cunis, Ruminam vel Rumiam mammis præesse nugabantur. Cubam, ut recte cubarent parvuli precabantur, ut viverent, Vitumnum, ut starent Statilinū, ut fari auspicarentur Ajum, Locutium & Fabulinum fabulabantur: & quæ sunt reliqua aliis alia Deorum Dearumq; monstra. Conferri possunt cum his, quæ dicta sunt, præsertim Augustinus de Civ. Dei. lib IV. cap. 10. & lib. VI. cap. 9. Arnobius, advers. Gentes. lib. III. & IV. alii, quos vid. laudatos in Notis ad num. 1. & seqq. Ac tantum quidem etiam de *Ethnicismo fuit dicendum*.

SECTIO

De

CHRISTIANISMO

§. 25. Christianismi ac Christianorum seqvitur blandulum Nomen. (Istum verò Christiani nunc à Christo salvatore mundi, tanqvam authore primo, qvi nomen habent, exortô hoc primùm Antiochiæ, teste Lucâ in Act. cap. XI. com. 26. e Judæis oriundi primo, maximè verò Ethnicis, qvovis tempore usq; huc, ad fidem Dei veri, Creatoris cœli & terræ nec non JESU CHRISTI, DEI & Mariæ filii, conversi ipsi, qvibusq; Biblia S. s. Scriptura S. utriusq; Testamenti pro principio Religionis suæ est) Unam ex Qvinq; juxta computum superiorem, Orbis universi terrarum (olim totum fere) excolunt hodiè partem. Europam præsertim, ac totam fere eandem: etiam in hac Britanniam magnam, Hiberniam, Norwegiam, Sveciam, Daniam, Prussiam, Livoniam, Russiam s. Muscoviam: & ex parte Lithvaniam, Samojetiam, Tartariam Europæam, Græciam s. Macedoniam, insulasqve vicinas: exceptis paucissimis locis, iis nempe, qvi sunt sub circulo Arctico, aliis: porrò Asiæ partem item excolunt hodie Christiani Armenii, Syri, Maronitæ: qvanqvam & sparsim prætereaqve habitent non pauci horum sub Turcâ, Tartarô, Persâ: Africæ partem præterea Abissini, Copthæ, item, in Dangali in specie, Congo Barbariæqve regnis, qvi reperiuntur: tandem in Americæ regionibus, (ad qvas qvidē per navigia hodie ventum est) in Brasilia, Peruvia, Gviana, Florida, Virginia, Hispania Galliaqve novis, Insulisqve adjacentibus Cubâ, Hispaniola, Jamaica &c. Christianos tandem qvoqve reperiri e Gallis, Hispanis, Anglis, Batavis, aliis admixtos gentilibus barbarisqve, qvis est, qvi nescit. (*)

§. 26. Cœterum nunc vicissim, Genera s. sectæ (ut

sic

(ut loquar) Christianorum potissimæ ac præcipuæ hæ sunt fere hodie VII. 1. Christiani γνήσιοι veteresque, sub initium primitivæ Ecclesiæ N. Instrumenti 2. Ariani & Photiniani, (veteriorum illa secta inter eos communis) 3. Latini sive Pontificii, 4. Græci, hodierni maxime. 5. Evangelici f. Lutherani, vel Augustanæ Confessionis socii. 6. Reformati sive Zwingliani, Calviniani, & denique 7. Fanatici.

§. 17. I. *Christiani* γνήσιοι (veteres illi patribus) veteresque igitur sunt, sub initium qui primitivæ Ecclesiæ N. Instrumenti & in primis aliquot seculis vixerunt maxime, Ecclesiâ dum plantanda adhuc erat. Quorum quænam doctrina atque Confessio fuerit, ex ipsis Novi Instrumenti libris atque non Symbolis œcumenicis ex antiquioribus dijudicare proclive est.

§. 18. II. *Ariani & Photiniani*, hodieque etiam Sociniani, Arium & complices ejus sectæ suæ nec non hæreseos agnoscunt auctorem. Fuit autem Arius, natione Afer, professione Presbyter Alexandrinus: virusque ac virus suum spargere cœpit circiter anno Christiano CCCXV. quod longè lateque mox Orientem itemque Occidentem infecit. Photinus, Galata, episcopus Sirmiensis hunc secutus est anno circiter CCCL. Hos demum superioribus temporibus ab anno M. D. circiter Michael Servetus, Hispanus, præ ceteris verò uterque Lælius & Faustus, Socini, Itali, aliique longè plurimi in Transylvania maxime, Polonia, immo Germania nostra. Enjedinus, Moscorovius, Gosslavius, Ostorodus, Smalcius, alii. Negant autem Arianismi complices suis superius nominatis atque impugnant præ ceterum SS. Trinitatem, divinitatem Messiæ, ejusdem Satisfactionem: adeoque fundamentales invertunt plerosque Fidei Christianæ articulos: de DEo & SS. Trinitate dictum modo, de persona & officio Messiæ, Filii Christi, justi-

justificatione nostra, alios item, de Scriptura Sacra, peccato originis & actuali, libero arbitrio, Sacramentis utroque & Baptismo & S. Cœna &c. Videndi præ reliquis horum scripta (ex quibus quæ quidem in usu hodie præsertim reliquis, posterioribus, dispiciat) Catechesis Racoviensis utraque & minor & major, Ostorodi Institutiones, Smalcii aliorumque tractatus & libelli varii.

§. 29. III. *Latini, Pontificii* succedunt, quorum errores expolitum nimis esset hic velle recensere: videndi præ reliquis, & instar omnium, Concilium Tridentinum & ejusdem examen B. Martini Chemnitii, Bellarmini Controversiarum tomi, Becanus, nec non Jesuitarum [illegible]. Hi ce autem [illegible] Scholasticorum turbam, Lombardistas, Albertistas, Thomistas, Scotistas, Occamistas &c.) distinguuntur hodie fere ordinibus Benedictinis primum (vetustissimus formæ) Carthusiani, Carmelitæ, Franciscani, Dominicani, Augustiniani, Capucini Jesuitæ. vid. Hospinianus, de Ordin. Cler. & monach. Joh. Creccelius de eodem argumento, alii.

§. 30. IV. *Græci*, hodierni maximè, illos excipiunt. Quorum diversorum ab Ecclesia Latina i. Romana in diversis constitit [illegible] inter alia maximè in articulo de Christo; (quanq. in quo variant vicissim, alii dum orthodoxos, alii, plurimique Nestorium vel Eutychetem sequuntur) in doctrina porrò, de *Spir. S.* qui secundum illos tantum à Patre, haud Filio procedit: De Sacramento Cœnæ, quod sub utraque distribuunt: purgatorio, quod non admittunt: [illegible] Sanctorum, conjugio Sacerdotum, quæ omnino probant, & similibus. Excludantur [illegible] non unice Græciam solam, sed huc referendi sunt [illegible] etiam Abissini, Coptitæ, Maronitæ, Armenii, Syriani, Ge-

orgiani, Russi s. Rutheni, similesque. Atq; alii horum porrò agnoscunt hodieque pro summo suo Patriarcham Constantinopolitanum, quemadmodum illi, quos diximus ergo, Papam Romanum, alii, Æthiopes scil. s. Abissini presbytero, quem vocant ita vulgo s. Preto Johanni parent, atq; hi in specie Baptismum [illegible] igne. Copti, qui & Jacobitæ, circumciduntur etiam, (quemadmodum etiam Abissini, & hi quidem sexum quantum utrumque) non spreto interim baptismo aquæ ipsis. Maronitæ Phoeniciam, Armenii Armeniam, Syriani Assyriam, Georgiani Persiam, Mediam, Tartariam, Russiam s. Moschoviam inhabitant. Videndi hac vice Philipp. Nicolai de Regn. Christi lib. I. cap. 1. Acta Constantinopolitana, Mart. Crusii Turco-Græcia & Germano-Græcia, Brerewodus, alii.

§. 21. V. *Evangelici s. Lutherani* vel A. C. socii pro reliquis sese nunc exerunt. Horum symbolicus liber hodie est, prout notissimum, (qvo tota doctrinæ horum orthodoxia comprehenditur) Concordia s. Formula Concordiæ sic dicta: in qva continentur hæc qvid: 1. Symbola tria, ex œcumenicis, Apostolicum, Nicenum & Athanasianum. 2. Augustana Confessio, illa minime variata s. mutata. 3. Ejusdem Apologia. 4. Articuli Smalcaldici. 5. Catechismus uterq; B. Lutheri. 6. Formula Concordiæ in specie sic dicta, & tandem 7. Catalogus Testimoniorum S. Sc. nec non antiqvitatis circa articulum de persona & majestate JESU Christi. *Atqve hi qvid. consentiunt inter se tanqvam alias sunt*, nisi forte in uno alteroqve fidei articulo speciali schisma qvi fecerunt: hinc nihilominus Evangelici [illegible] [illegible], Osiandristæ, Majoristæ, Hoffmanniani vel potius Tubingenses, Rathmanniani, Calixtini, Syn-

cretissæ &c. Ac de *Orthodoxis*, sc. nostris Evangelico-Lutheranis, ex parte jam dictum est, & qvo in loco, vel ultimum, post S. Scripturam doctrina atqve Confessio horum comprehensa summatim habeatur. *Interimistæ*, à libello interimistico f. Interim sic dicti sunt: qvi conscriptus est an. Christi 1548. jussu Cæsaris, Caroli V. à tribus tunc temporis deputatis Theologis, Julio Pflugio, Episcopo Numburgensi, Michaele Sidonio, Episc. Merseburgensi, & Joh. Agricola, Islebio, ut instar formulæ esset religionis cujusdam interea, donec controversiæ inter Pontificios & protestantes subortæ per Concilium aliqvod generale componerentur: atqve idem errores papisticos non paucos statuminabat retinendos, v. gr. de potestate Papæ, libero arbitrio, circa peccatorum remissionem, confessionem, satisfactionem, justificationem, bona opera, sanctorum invocationem & similes plures, Vid. & conf. D. Hutteri Explicat. Libr. Concord. pag. 918 seqq. *Flaciani*, à Matthæo Flacio, Illyrico, nomen trahunt suum: qvi contendebat inter alia maximè: Peccatum originale propriè (& qvidem nullo posito discrimine) esse ipsissimam hominis corrupti substantiam vel essentiam. Qvem errorem perstringit Form. Concord. pag. m. 574. *Osiandristæ*, ita dicti sunt ab Andrea Osiandro, Theologo Regiomontano, cujus errores præcipui sunt de Verbo DEI, qvod in exterius & interius distingvebat, Filio DEI incarnando, licet nemo peccasset, justificatione nostrâ, qvæ non fiat imputatione, sed justitiâ DEI essentiali, qva DEus ipse est. Vid. Schlüsselburg. Catal. hæret. libr. 6. Luc. Osiander, filius Histor. Eccles. cent. 16. lib. 3. cap. 4. *Majoristæ*, D. Georgium Majorem antesignanum habent, qvi Bona Opera ad salutem omnino necessaria contendebat. & c. *Adiaphoristæ* vel potius [illegible] [illegible] qvorum non est controversia, mora

superioribus annis circa articulum de Omnipraesentia carnis Christi, quaestionem: an Christus secundum humanam naturam, ratione communicationis majestaticae ceterarum adfuerit (in statu quid. Exinanitionis) per nudam tantum adessentiam, an vero per omnipraesentiam cum operatione conjunctam? *Kahlmanniani*. M. Hermannum Kahlmannum, Ecclesiasten Dantiscanum, cum caeteris quibusdam complicibus, Morio &c. autorem agnoscunt. Hic anno lucem [illegible] veluti Swenkfeldiani [illegible] interpolatoque Scripturae S. seu verbo DEI (scripto, lecto, praedicato) omnem omnino detrahebant efficaciam, pro nudo habituri idem [illegible] significativumve in conversione hominis. *Calixti* porro atque Calixtinorum novi rectius hodie apud illum ipsum nec non nostrates Theologos videantur. *Syncretistae* denique audiunt, qui syncretizare gaudent hodie conciliando inter partium [illegible] sic loquar, diversa inter Christianos.

§. 12. VI. *Reformati s. Zwingliani Calviniani* se nunc dò produnt. Hi quidem juxta majus & minus, quod dicitur, crassissime alii, crassius, crasse & crassiuscule alii, omnes tamen errant circa articulos fidei Christianae fundamentales, praesertim de praedestinatione, persona Servatoris nostri JESU Christi, de Sacra Coena, aliis. Videndi hac vice, in quibus circiter doctrina horum continentur, [illegible] Confessio, Calvini Institutiones, Orthodoxus, quem sic vocant, Consensus, Ursini Catecheses, Loci communes Bucani, Petri Martyris, Polanus, Sohnius, Perkinsius, Chandeler, Collatio Hagensis, Acta Synodi Dordracenae, Acta, Confessio & Apologia Remonstrantium, alia horum scripta. Ac quondam alii horum fuere (paucissimi) Carolstadiani, Zwingliani, Oecolampadiani, Calviniani, Philippistae: hodie alii Arminiani Remonstrantes, Gomaristae [illegible]

Supra-

Supra-lapsarii, Dordraceni s. Infra-lapsarii, Amyraldistæ Hypothetici &c.

§. 33. VIII. *Fanatici* demum agmen claudunt inter Christianos, si quid aliis nomine hoc digni sunt; ad quos quidem referimus particulatim quoque in effectu positum spernunt: quales sunt ex. gr. Anabaptistæ, Paracelsistæ, Munzeriani, David Georgiani, Mennonistæ, Schwenkfeldiani, Stifeliani, Methiani, Weigeliani, Fratres Roseæ crucis, similesq; farinæ sectarii. Quorum nihil attinet hîc atroces spurcissimosq; recensere errores in singulis propè fidei articulis fundamentalibus. Videndi præ reliquis Theophrasti Paracelsi, Schwenkfeldii, Weigelii, Fraternitatis roseæ crucis scripta, Offenbahrung Göttlicher Majestät &c. Item ex nostris Catalogus Hæreticorum Schlusselburgii, D. Nicol. Hunnii, Weberi, Thummii, Schellhammeri, Himmelii scripta, contra Theolog. fanaticam &c. Atque hactenus etiam de Christianismo, Christianorumq; & orthodoxis & sectariis hæreticisq;.

SECTIO IV.
DE
MOHAMMEDISMO.

§. 34. Mohammedani restant, a Mohamedo Abnabdilla cognomine, nomen qui habent; quo de impostore maximo alibi. Atque hi ex superioribus tribus Religionum seu generibus sunt [illegible] Judaismo, Ethnicismo, & ex parte Christianismo quasi postremum sunt. Et quanquam juxta computum superiorem, Orbis habitati usque [illegible] tenent partem. In Europa nempè Græciam, in Asia Natoliam s. Asiam minorem, cum aliis finitimis regionibus. Arabiam porro, Persiam quoque, Indiarum Tartariæq; Asiaticæ partem (Persas quippe & i-

psos,

psos, ita etiam ex parte Indos Tartarosque Asiaticos Mohammedanos esse certum est; in Africa denique Ægyptum & Mauritaniam, Barbariam obtinent. Religionem quæ innixere, fere dico, ipsis est, non diversa omnino; diversa tamen utcunque, aut mox dicetur; vi magis, quam doctrina vel institutione, aut fide & spiritu propagant, nec controvertere [illegible] licet. Cæterum, spretis Bibliis SS. nostris, pro principio Religionis suæ omnibus his est Alcoranus sive Coranus (vide unà paulò notis nostras) monstrosus & blasphemus Liber, Chaos quoddam confusum, [illegible] errorum & nugarum ex Judaismo, Paganismo, (ut suprà & ex parte jam dictum) nec non partem Christianismo sive potius Christianæ religionis principio ipso, Scriptura S. (c.) Mohammede, Impostore maximo consarcinatum. Ac certum quidem est, non Saracenos tantum sive Turcas, sed Persas etiam atque Indorum Mohammedanos Tartarorumque Asiaticorum nonnullos, Coranum s. Alcoranum pro principio religionis suæ agnoscere. Enimverò nihilominus cùm obscurissimus hic liber sit, sive fato, quod probabilius, sive destinato, Interpretes alii alios diversissimique generis planè sequuntur. Immò contendunt Persæ, [illegible] errore Archangeli Gabrielis Coranum in manus Mohammedis pervenisse, qui reverà Aly [illegible] suo atque perperam adjudicatum divinitus. Cæterùm, ut dicere modo volebam, Interpretes hic Alcorani sunt diversi: alii alios sequuntur, Turcæ quippe Hanifam quendam, Suna[illegible] Schafi & Tsafer [illegible], Hambeli & Malechi Indi, Schiitæ Persæ, Habessenses. Aliter unde fieri non potest, nisi quod diversitas quædam vel dissensus in religione [illegible] sit. Quem autem magnum maximeque Sanctum atque Patronum & Antistitem (& Deum quasi) celebrent, [illegible]

gulo-

gulorum. Qvippe Turcæ Mahummedem præsertim, itemque Abubekar, Omar & Osman, illius, Mahummedis, qvondam socerum & successores de facto, ut loqvimur, venerantur. Persæ verò (cum qvibus & faciunt hac in parte Indorum Mahummedistæ) Aali, qvi & Heider ipsius, Patruelem & generum illius ac successorem de jure & ex cessaus, ut loqvuntur, item q; filios Hassan & Hossein, horumq; illius viginti, nominatim atq; numero XII. reverentur. Qvin, ut ubi, ut suprà ex parte jam dictum, Aali fere Mohammedo præferunt: de qvo asserunt: Aali non qvidem esse Deum ipsummet, certè tamen similem Deo proximumq; utpote cujus qvi tanqvam præfectus & adjutor fuit. Cui, nec non filiis Hassan & Hossein, festos qvoqve celebrant dies. Muhammedi nullum, Deo Servatori nostro atq; Sanctis ejus utriq; & Turcæ & Sofiani Persæ, & Indorum Mohammedistæ nullum, nullum prorsus. Miseri homines omnes, singuli, (Ethnici & ipsi revera ac verbo) qvi non Deum, sed mortales, qvosq; norunt tales, fonte neglecto Divinitatis ipsius cultu prosequuntur divino. Atq; hactenus de Religionum Orbis terrarum varietate.

SECTIO V.

Qvod una sola Religio Christiana, & præsertim Evangelica sit vera.

§. 31. Nunc, inter hasce Religionum diversissimarum sive species s. genera, una atqve sola vera est, post Judaismum veterem, Christiana, atq; in specie vicissim Evangelica s. Lutherana, qvam vocant. Id qvod vel

pateat, brevissimis sane ut me absolvam, ex ratione vel habitudine: 1. Principii 2. Objecti 3. Medii. *1 Principium* enim hæc habet unum, verum, certum atque immotum, adde divinum: nimirum Verbum Dei ipsius revelatum scriptumque Scripturam S. Vet. Novique, quod vocant, Instrumenti, vel quod idem est, habitur hæc Dei ipsius Verbo revelato, adde scriptoque. Reliqui vero, vel Judæi ipsarii & infideles, Ethnici nec non Mohammedistæ partim varium habent & multiplex, falsum, incertum atque dubium partim humanum, novum, quin absurdum: qualia sunt nostrum Scriptura S. quidem, sed in sensum distorta falsum, Talmud Judaicum, Luminis Naturæ & Rationis abusus nec non Coranus Mohammedicus. *2 Objectum* habet hæc verum connectensque sibi, Deum nempe verum, Creatorem cœli & terræ, unum atque trinum, Patrem, Verbum atque Spiritum S. nec non Mediatorem, inter hunc & homines, Jesum Christum, Dei & Mariæ filium, atque ita ut Scriptura S. S. [illegible] omnes partim diversum & multiplex, contrarium, falsum, mutilum, absurdum. *3. Medium l. Mediatorem* hæc quoque solitum habetque verum inter Deum & homines, ut ex parte jam dictum, Deum-Hominem nempe æternum, Jesum Christum, Dei & Mariæ filium, in gratiam & salutem generis humani, a Deo aversum misere deperditi, conceptum, natum, exinanitum, passum, mortuum, resuscitatum, exaltatum, glorificatum, attestante verbum Scriptura S. Quem Judæi negantes rejiciunt & blasphemant, Ethnici misere ignorant, Mohammedani turpiter negligunt, posthabent, immo in membris suis persequuntur; Tantundem vel certe ex parte, de Christianorum reliquis factionum s. sectis habendum.

SECTIO

SECTIO VI.

Quàm angustis Religio verè Christiana coërceatur hodiè terminis.

§. 36. Ex qvibus, postremùm, ipsis omnibus atqve singulis palàm fit oppidò (extra quod aliàs Os veritatis Servator ipse noster Lucæ XII. comm. 32 & cap. XIII. comm. 23 seq. expressè idem asserat) qvàm sit verè parvus Grex verè Christianorum l. Religiosorum verè talium. Qvod hunc in modum porrò atq; insuper, & qvasi de superfluo, graphicè, ni fallor, poterat demonstrari. Deme sis enim ac tolle, tu, qvisqvis es bone, primùm sectarios suprà notatos: Arianos, Photinianos, Pontificios, Græcos ipsos modernos, Reformatos, qvi ita se vocant, Fanaticos deniqve qvoscunq;, deme porrò & tolle adhæc eos, qvi confessione, nomine veriùs, tantùm tales sunt, pseudo-Christianos nempe, hypocritas, atheos ipsos: Me Deus! qvàm pusillus fiet Cœtus hic grexq; Christianorum vel Religiosorum verè talium. Altiùs aliqvàm examinare rem omnem ac pensitare, brevissimis licet, liceatq; mihi. Rectissimè qvidem Propheta in Vet. Instrumento: *Justus suâ fide vivet* Habbac. II, 4. nec non Apostolus in Novo: *Parati estote ad respondendum cuilibet petenti rationem spei ejus, qva in vobis est.* 1. Petr. III, 15. Hæc igitur si vera sint, ut sunt verissima: vivet qvisqvis fide suâ, non alienâ, & paratus esse debet omninò qvilibet ad respondendum cuivis petenti rationem spei ejus, qvæ in ipso est. Jam, lustrabimus, qvæsumus, Orbem, non hujus Universi vel terrarum, ut antè & hactenus, sed Christianum saltem, vel potiùs Evangelicorum verè talium, h.e. verbo, Lutheranum cœtum. Dividamusq; illum porrò in sexum geminum, masculum & seqviorem vel fœmininum. Nunc qvota-

quoto-qvæq; hujus sexus seqvioris pars fuerit, qvæ ritè tenuerit & sufficienter, nedum expresserit dictis & factis, ut par omnino opusqve erat, Fidei Christianæ Capita illa, (utiq; necessaria ad salutem, extra controversiam) prout in catechesi vel minori vel majori B. Lutheri, insitis nostro Libro Symbolico, Formæ Concordiæ, extant: vel saltem tria (ut reperiuntur ibidem sub initium ejus) Symbola Catholica, Apostolicum nempe, Nicenum atq; Athanasianum; qvod & (postremum,) incipit interim & explicit tamen: Qvicunq; vult salvus fieri, ante omnia opus est, ut teneat fidem catholicam, qvam nisi qvisq; integram inviolatamq; servaverit, absq; dubio in æternum peribit: & sub finem ejus: hæc est fides Catholica, qvam nisi qvisq; fideliter firmiterq; crediderit, salvus esse non poterit. Porrò dividamus iterum sexum qvoqve masculinum in Clerum nec non Laicos, ut vulgò loqvuntur, vel Status binos ipsos, Ecclesiasticum & Politicum. Politicum verò vicissim in Ordinem Literatorum & illiteratorum. Age nunc, tolle & segrega, mi bone, qvisqvis es, [illegible] Literatorum censu illiteratos omnes ac singulos, agricolas (rusticorum gentem), turbam operariorum & mercenariorum, mechanicos & artifices qvoscunq; adde mercatores, qvin nobilium & ignobilium omne genus, aulicos, curiales, scribas, milites, satellites, liberos & servos &c. Jam qværamus ex illis, an vel solum Symbola iterum illa tria, aut Catecheses Christianæ suprà nota [illegible] necessaria B. Lutheri (nedum minima pars horum, centesima vel millesima Augusti. Confessionis viginti octo articulorum) teneant qvantum notitiam fidei, ac rectè teneant qvidem, vel saltem mediocriter, & exprimant etiam: in qvibus tamen absq; dubio Cardo vertitur omnis societatis Evangelicæ (Lutheranorum, ut vocantur vulgo): no-

lim

Jam addere hoc loco Catecheſin vel compendium qvod-
dam [illegible] Haſenreffen, verb.gr. Dieterici, Hutteri, vel
alterius cujusdam: vel (notanter addo) Hunnii (Nicolai)
Credenda qvæ vocant, qvibus [illegible] fecit
Theologorum Exemplar / Kurtzer Inhalt deſſen/was
ein Chriſt von Göttlich- und Geiſtlichen Dingen zu
wiſſen und glauben bedürfftig. Confer omnino, ſi pla-
cet, & lege ejusdem Autoris [illegible] de fundamentali
diſſenſu doctrinæ Evangelicæ-Lutheranæ & Calvinianæ ſ.
Reformatæ, & obſtupeſces, qvanta nimirum & qvalis Fi-
dei Catenæ ſit amplitudo, longitudo ac latitudo. At verò
jam qvid de illiteratis loqvor? an ex Literatorum cenſu
credis, ſtatis ſibi comparaſſe omnes ac ſingulos Fidem &
religionem (qvantum notitiam, aſſenſum & fiduciam) ut
legerint teneantq;, vel mediocriter (poſt capita Cateche-
ſeos B. Lutheri iſta primaria) Auguſtanæ Confeſſionis ſu-
pra notatos articulos XX. & unum, ut nihil de adjectis VII.
abuſibus dicam: qvos certè non legiſſe, adeo familiares
reddidiſſe ſibi, poſt tot Scriptores profanos, Græcos, La-
tinos, Oratores, Poëtas, hiſtoricos, philologos, philoſo-
phos, medicos, juriſperitos, pudeat certè, pudeat unqvam
Literatum, qvi hic ſe vocari velit, præſertim Chriſtianum,
eundemqve ut vult audire Auguſtanæ Confeſſ. ſocium.
Tantundem affirmaverim, atq; ſupinæ ejus, audacter lo-
qvor, accuſaverim ego negligentiæ multos de Clero eti-
am, vel in ſtatu Eccleſiaſtico qvi verſantur, ludimagiſtros,
paſtores in pagis, immò alios fortè non raro, qvi, qvod de-
bebant omninò, Libri Eccleſiarum noſtrarum, [illegible] Lu-
theranorum Symbolici, Concordiæ, ſic dicta, capita,
A.C. ejusdem Apologiam, articulos Smalcaldicos &c. in
ſpecie ſic dictam haud fortè viderunt unqvam, vix lege-
runtq;, ſive per partes, vel per totum: nedum ut [illegible]

teneant

teneant Controversiarum earum, qvæ agitantur hodiè inter Christianos, vel dicam potiùs Doctores Theologos, professione qvi tales qvidem sunt: ad qvos qvidem, & Academicos præsertim Doctores solos, amandanda videbuntur adeò Religionis salvificæ capita, qvæ vel de fide, vel circa fidem sunt salvificam. Cæterùm nondum, & nihil qvicqvam dixi adhuc de Pietate, ejusqve exercitio & praxi Christiana. At verò jam nihilominus Justus sua fide vivet, Hab. II. Et, anne igitur hosce omnes singulatim supra demonstratum, qvos notavimus modò exceptiones, verè Evangelico-Lutheranos, ac consequenter veros, veros inqvam, censebimus Christianos? Ne Deus! qvi fidei suæ, suæ dico nutanter repetoqve, rationem sufficientem reddent? Anne verò tandem, qværimus, *Parvus verè sic grex verè Christianorum, Luc. XII. Num omne pauci sint adeo, qvi servantur?* ibidem cap. XIII. Verum enim verò salva res est, attestante Servatore ipsò nostro & respondente (dimissò divite) discipulis suis ibidem loci, qværentibus: *ecqvis igitur servari potest?* respondente, inqvam, *apud homines hoc impossibile est, apud DEum verò omnia possibilia sunt*: nec non Jehova ipsò, Deò nostrò, Eliæ Tesbitæ, qvi: *remansi ego solus!* respondente: *reservavi mihi in Israële septem millia hominum: omnia genua, qvæ non sint incurvata ante Baal, & omne os quod non osculatum est ipsum.* At verò tandem, abrumpendum est. *Domine, DEus, serva nos, in veritate tuâ! Verbum tuum Veritas est!* Joh. XVII, 17. Serva nos!

Amen.

NOTÆ.

Ad §. I. (a) De simili argumento, vel certè haud per omnia absimili, vid. & Joachim. Vegeri Anatolius Mosuthetes, (c [illegible]) sive de regni Turcici [illegible] Hamburgi [illegible] anno [illegible] praeterea in Prolegom. [illegible] seqq. item Scrinium Religionum Edoardi [illegible] Angli, Cancellarii, ad Moen. [illegible]

§. 7. (δ) Samaritanorum [illegible] diversitatem [illegible] rum, (ut [illegible] secta divisi fuerunt variam, puta nonnullos [illegible]: Gorthenos, Sabuaeos vel [illegible] & Dositheos: de quibus, posterioribus, notatu dignum, quod Sabbatismum adeò colebant superstitiosè, ut quo in loco, situ [illegible] deprehendissent, eodem in loco & situ immobiles permanerent, donec dies [illegible] abiret. De Samaritanorum defectione & religione eorundem, aliis, vid. quoq; Br. Walton. Bibl. polyglott. Tom. I. Proleg. XI. Hottinger. thes. philol. lib. I. cap. 1. sect. [illegible] pag. m. [illegible] seqq.

§. 9. (γ) Nasiraeorum (נזיר sive נזירים [illegible]) [illegible] abstinentes) proprietates atq; nota externae inter alias erant, e. gr. alere comam, adeoq; abstinere à novacula, exemplo Samsonis, Jud. XIII, abstinere potu & potu omni inebriante, siceræ, vino, aceto vini, similibus: accedere haudquaquam ad cadaver aliquod, vestibus hirsutis & pilosis, exemplo Eliæ & Johannis Baptistæ. 2. Reg. I. 8. Matth. III, 4. Luc. I, 15. &c. De Eliâ & Rechabitis pluribus vid. J. Henr. Hottingerus thes. phil. lib. [illegible] cap. 1. sect. 5. numero 1. & 2. pag. m. 23.

§. 10. (ε) Proselytus ratione etymi idem est, quod advena, peregrinus, [illegible] & [illegible] post primos [illegible] Erant q; duplices: גר צדק Proselyti justitiae, qui sc. [illegible] religionis causâ, nullâ spe prae-

mii.

cum, lucri aut alia de causa, fiebant Judæi, circumcisi scil. quidem. 2. גרי התושב Proselyti inquilini, quibus habitatio concedebatur inter Judæos, non circumcisi quidem, sed, assumentes tamen à gentilismo desistere. De quibus videndus Buxtorf. in Lex. Talm. Rabbin. suprà cit. loc. Addunt alii Proselytum שכיר mercenarium, qui artis mechanicæ exercendæ ergò inter Judæos habitabant tolerabanturq; adducto in hanc rem loco, Exod. XII. com. 44. & 45. Circumcisus edet de Paschate: Inquilinus aut mercenarius ne vescitor illo, vid. & Hottinger. thes. philol. pag. m. 27. seq. Leusd. Jonalsulir. p. 104. seq.

§. 16. (q) Sectis ante & circa Christi tempora, diversis Judæorum, præterquam tribus dictis, Pharisæorum, Sadducæorum & Essæorum, plura qvi vult legere, vid. ipsi Nic. Serarius in Trihæresio & Minervali, Jos. Scaligeri Elenchus trihæresii Serarii, Drusius de tribus sectis Judæorum, Car. Sigonius, de Republ. Ebræor. lib. v. c. 2. Sixt. Senens. Bibl. S. lib. II. titul. Traditiones Sep. p. m. 147. seqq. Chemnit. Harmon. Evang. lib. I. cap. 16. pag. m. 217. seqq. Osiander harm. evangel. cap. XV. Hottinger. thes. philol. lib. I. cap. I. sect. 5. memb. 4. seqq. pag. m. 33. seqq. Eberi Historia populi Judaici, Mulleri Judaism. proleg. VIII. pag. 64. seqq. Cunæus de Republ. Ebr. lib. II. cap. 17. p. m. 274. Cæterum præter suprà dictum ternarium numerum alii faciunt adhuc IV. alii VII. VIII. XI. immò XXVIII. sectas. Vid. suprà laud. Dn. D. Mullerus Judaism. cit. loc. Ac tritus aliis qvidem latus est numerus septenarius, videlicet: Scribæ legis & traditionum magistri: Pharisæi, sanctitatis vel potius hypocriseos: Sadducæi, tollentes in volupe viventium: Essæi, vitæ solitariæ amantes (qvibusdam suus esse Rechabæorum) & veluti monachi Judæorum: Hemerobaptistæ, ceremoniarum magistri: Nasaræi, qvi & Dostruciores vel Mor-

Mechitzerores appellantur, earumum [illegible] denique *Herodianorum*, qui Herodem regem, Antipatri Idumaei fil. habebant pro Messia, Pharisaei (פרושים a פרש ita dicti, quod se במדרך חצילים a moribus hujus mundi separarent) rursus habebant Ordines quasi septem. Hic ordine I. פרוש שכמי *Pharisaeus Sichemita*, lucelli & gloriolae cujusdam causa: vid. Genes. cap. XXXIV. פרוש נקפי. *Pharisaeus impingens*, scil. pedes suos, nimiae sanctitatis in speciem. פרוש קיזאי *venam fricans*, i. e. oculis clausis quodammodo, frontem ad parietes allidam qui redderit cruentam, omnem adversatus mundanum adspectum. פרוש מדוכיא *Pharisaeus depressus*, incurvato capite & corpore. מה חובתי ואעשנה פרוש *quaenam est obligatio mea* [illegible] *& faciam illud* de superfluo q. (Opus supererogationis sit nonnihil, aut verius supereructationis.) פרוש מאהבה *Pharisaeus ex amore*, praemii cujusdem, e Lege Mosaica. פרוש מיראה *ex timore*, poenarum, ejusdem Legis. Confer Buxtorf. supra cit. l. rad. פרש pag. 1812. Hottinger. thes. philolog. supra cit. l. pag. 28. alios. Extantiora prae caeteris eorundem dogmata erant: παράδοσις, traditionum praerogativa, μετεμψύχωσις, transanimatio, plurium quidem: [illegible] vid. & conf. Matth. XV, 2. seqq. Marc. VII, 5. seqq. similia. Sadducaeorum (à Zadok, primo hujus Sectae autore ita dicti, non a צדק *justus*) placita praeprimis detestanda erant: negata Providentia divina, existentia angelorum, animae immortalitas, resurrectio mortuorum, vita aeterna: conf. Matth. XXII, 23. Actor. XXIII, 8. Essaeorum tandem & nomen & origo nec non doctrina obscura utcunque sunt, fatemur. Conf. intereà Josephum suprà cit. ll. Serarium, I. Scalig. Drus. Horning. &c. cit. ll.

§ 14. (?) De recentioribus Karraeis (קראים a קרא *legit* &c.) nobis hic sermo maxime est. Distin-

gra

gri enim rectè possunt iterum & ipsi in veteres & recentiores. Ritum, cum Petro Cunæo, de Republ. Ebræorum lib. III. cap. 8. pag. m. 476. seq. movere alicui fortè id poterat, quod scribitur de secta (?) quod, cum Legem scriptam exactissime observans, nec ab hac vel latum unguem quidem discedens, jugantur puerperæ eorundem, vel potius foemellæ, non sex, ut reliquæ mulieres Judaicæ, sed per integras XII. septimanas domi se continere: quod cæteris Judæis adeo etiam exosæ sunt, ut pater aliquis non nisi cum summa dote generum sibi acquirere possit.

§. 13. (x) De Cabbalistis & Cabbala vid. Picus Mirandulanus, Petr. Galatinus de arc. Cath. ver. lib. 1. c. 6. Reuchlinus, de Cabbala & Verbo mirif. Sixt. Senens. lib. II. aliique, Schickardus, Waltherus, Glassius, Mollerus, Leusden. &c. Quibus, si placet, addatur Dissertatio nostra de Cabbala.

§. 14. (y) Confer & vide, si placet, Buxtorf. Lex. Talm. Rabbinicum radic. [illegible]. Add. Hottinger. p. 20 seqq.

§. 15. & seqq. (z) Conf. in hanc rem de *Gentilismo & Diis Gentilium* &c. Augustin. de Civ. Dei lib. IV. & VI. Arnobius advers. Gentes. lib. III. & IV. Morn. de Ver. Rel. Chr. c. 22. & 23. Giraldus in Syntagm. de Diis gentium, Natal. Comitis mytholog. Gerh. Joh. Vossius, de Theol. gent. lib. 1. c. 4. Joh. Seldenus de Diis Syris, Elias Schedius de Diis germanis, Hottinger. thes. phil. lib. 1. cap. 1. sect. 8. pag. m. 54. seqq. H. Grotius de Ver. Rel. Chr. lib. 4. pag. m. 158. seqq. &c.

§. 16. (a) Cl. Olearius passim, v. gr. pag. 109. seq. 261. 276. 345. seqq. 385. 740. seqq. alibi.

§. 17. (b) Conf. & vid. Cæl. Rhodiginus, lect. antiq. lib. XXII. cap. 7. p. m. 844. & Chemnitius in Exam. Concil. Tridentini part. IV. loc. de Imagin. & usu imag. apud ethnicos p. m. 41. seqq. Selden. Synt. de Diis Syr. in prolegom. alibi.

§. 18.

§. 18. (u) Certè Græci & Romani qvoq; si qvæ vis, ut qvidam loqvitur, grandior, vel qvæcunq; sive bona s. male, aut qvicqvid modo generi humano vel utile vel noxium est, coluerunt. Conf. Mornæum de Ver. Rel. Chr. cap. 23. H. Grot. l. IV. pag. m. 149. seq. Seldenum de DIs Syris, prolegom. cap. 3. pag. 37. seqq.

§. 19. (v) Deorum gentilium apud priscos multitudo, varietas nec non nomina diversa vid. apud suprà laudatos autores; qvibus add. iterùm Cal Rhodiginus super citat. loco. cap. 2. & 3. p. m. 847. seqq. & lib. XXV. c. 30. p. 983. seq. Morn. cap. 22. seq. H. Grot. lib. IV. pag. m. 141.

§. 20. (ξ) Quinti Ennii extat Carmen notum, de DIs XII.

Juno, Vesta, Minerva, Cereśq; Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Conf. iterùm iterumq; Cæl. Rhodigin. suprà citat. ll. B. Chemnit. Exam. Concil. Trident. suprà citat. l. pag. m. 29. seq.

§. 21. (o) Conf. Josephus Antiq. Jud. lib. I. Acosta, suprà citat. l. H. Grotius, de Ver. Rel. Chr. lib. IV. §. 5. pag. m. 141. seqq. Olearius Itin. lib. II. c. 11. p. 124. item, p. 345. & c.

§. 25. (ϖ) Conf. omninò & vide Philipp. Nicolai de Regno Christi, lib. I. cap. 1. Franzium de Interpret. Script. S. Orac. XII. pag. m. 181. seq. H. Grotium de Ver. Rel. Christ. lib. II. §. 18. p. m. 98. seqq. Olear. pag. 163. 275. 377. alibi. Notes in specie verò & obiter qvasi, Ruthenis s. Moscovitis & ipsis pro Principio Religionis suæ esse Biblia s. Scripturam S. utriusq; fœderis: at verò Vetus Instrumentum integrum qvidem non admittunt ad usum sacrum in templis suis, certis de causis: qvo de vid. Adam. Olearius p. 276. De reliqvo, singulorum Generum Religionum vel Religioso-

E

gioso-

gioforum auctores, originem, nomina, ordines, sectas, schismata, dogmata, errores, scripta, incolarum, similia, recensere heic velle nimis prolixum esset, imo impossibile fere. Videndi de singulis Scriptores idonei, certantiores classicique sui.

§. 34. ( ) Mohammed aliàs etiam aliis nominibus Achmed, Abulkasim & Mostapha salutatur. Porrò Sectæ Mohammedanorum Edovvardo Pokokio, in notis ad Abul Farajum numerantur LXXIII qvæ tanti tamen momenti non videntur esse, qvin minus ad duas hodie, Turcarum & Persarum scil. reduci possint. Notes item: certum esse, qvod Mohammedani utriq; Biblia nostra s. Scripturam S. pro Verbo Dei agnoscant qvidem: ipse Mohammed etiam in Alcorano suo provocet ad hanc: at verò tradunt à Judæis & hæreticis corruptam esse, unde novatione qvadam opus fuerit, in illius locum substituto, divinitùs è cœlo dimisso, Alcorano: qvi adeò multis parasangis Scripturam S. post se relinqvat. De Turcis in specie & hoc notes; præter Alcoranum (قرآن à قرأ *legit, relegit*, qvasi dicas מקרא *Lectio, Biblia*) tanqvam principium Religionis suæ etiam recipere hosce (minus ita Persas) Sunnam (سنة *lex, institutum*, à سن *formavit*, qvasi dicas voce Judaica משנה *secundaria Lex*) hoc est, Traditiones non scriptas Mohammedis, qvarum plus qvàm 100000. recensent. Tandem, *Consensus atq; Dissensus amborum* notetur paucis adhuc: Religio una fere, fere dixi, est & Turcis & Persis. 1. Principium enim Religionis unum, Alcoranum nempe, agnoscunt, postposita Scriptura S. 2. Agnoscunt utriq; Pontificem qvasi s. Antistitem summum qvendam in sacris qvi Tu-

Turcis Mufti, Perfis Sedder falutatur. 3. Religiosos non minus fmonachos fuos habent. 4. Circumcifionem utrinque retinent. 5, Diem Veneris ferıantur. 6, Jejunia magni æftimant. 7. à Vino & carnibus, in specie porcinis, abftinere debent. 8. Antichriftum præftolantur. 9. Inftituere Peregrinationes & fepulchra Sanctorum invifere folenne, ipfis eft 10. Polygamia fimultanea ipfis in ufu eft 11. ita Divortia. Tandem 12. Campanas & Typographiam averfantur. *Differunt* verò *inter fefe*: 1. Turcæ enim pro Principio Religionis fuæ etiam Sunnam agnofcunt, ut fupra dictum, Perfæ minus. 2. De Califatu five Antiftitio acerrimè inter fe confli ctantur: hoc eft an Abubeker, Omar & Odinam (ita Turcæ) an verò Aali (Perfæ) legitimus fuerit fucceffior Muhammedis? Confer & fuprà dicta. 3. Perfæ prætereà & qvendam Sofi (unde & Sofiani hodie adhuc audiunt) vel additò cognomine Schich Sofi venerantur. 4. Interpretes Alcorani feqvuntur diverfos, ut & fuprà jam dictum. 5. Feftis in diebus ipfis diverfitas eft. 6. Ita in Precibus. 7 tandem in Ceremoniis per plurimis. *Superpondium*: De Mohammede, Alcorano, fimilibus inter alia, Vid. Gregor. Abul-Farajus, Specim. hift. Arab. ab Edvvard. Pokokio edit. Georg. Elmacini Hift. Saracenica, Roderici Ximenetz, Archiepif. Tolet. Hiftor. Arab. Joh. Leuenklavv. Hiftor. Mufelmann. Cl. Gentius in notis ad Rofar. pasfim, præfertim verò etiam Adam. Olearius Itin. Perf. pag. 435. feqq. 436. feqq. 460 feq. 483 552. 578. præfertim verò p. 675. 676. 677. feqq. 679 feq. 680. feqq. al. ibi. Add. H. Grot. de Ver. Rel. Chr. lib. 6. Hotting. Thef. phil. lib. 1. cap. 1. fect. 9. pag. n. 39. feqq.

 §. 35.

§. 35. (σ) Argumentum hoc, de veritate nempe Religionis Christianæ, qvod hæc una atqve sola vera sit, tractatum fusius ac copiose videris apud alios, Gregor. de Valentia, Oper. Tom. III. disp. 1. Ludovicum Vivem, de verit. fidei, Mornæum, de Veritat. Relig. Christ. Boetium, de religione. Flacium, Clav. Part. 2. tract. 7. Hunnium, in libr. de Majestate Script. S. Philipp. Nicolai de Regno Christi, lib. I. Grotium hodie, præsert. lib. 2. adde ex parte Schröderum de principiis theol. Dietericum in l. de Script. S. &c. Scilicet, ut & hoc saltem superpondi qvasi loco adhuc addam; sicut DEUS est, non nisi unus: ita unica tantum vera qvoqve est eum colendi ratio s. Religio. Et hæc non ex ingenio humano, commentisqve similibus, sed ex ipsius voluntate & verbo præscripto peti debet. Ille enim & qvis sit ipse, & qvomodo coli velit aut debeat, solus scit, & nos docere potest. Qvis autem est verus DEus? nisi, ipsô attestante in verbo suo, Ille Creator cœli & terræ, unus atqve trinus, Pater, Verbum vel Filius, & Spiritus S. qvi se Adamo, primo homini, & posteris ejus variè patefecit, nosqve à se aversos miserè deperditosq; gratiosè iterùm per Mediatorem sibi reconciliavit conjunxitq;. Qvis verò Mediator ille? nisi JESUS Christus, DEUS Homo, DEI & Mariæ filius &c. ut suprà jam dictum, attestante vicissim Scriptura S. Qvis deniq; verò verus DEI cultus aut Religio vera? nisi illa, qvæ ad DEum ducit verum, per mediatorem Christum: de qvibus omnibus nos certos reddit non nisi Religio una sola Christiana: & hoc iterùm, entlico qvasi sic facto circulo qvodam, mediante Verbo Dei divinitùs patefacto nobis in salutem nostram, &c.

VACUI

VACUI FUGA, vel APPENDIX SCRVTINII RELIGIONVM·

juxta Orbis Terrarum IV. vulgò hodieq; dinumeratas partes: Asiam, Africam, Europam & Americam.

EUROPA.

Asia licet veræ Religionis quondam gaudet gavisaque sit prærogativâ: attamen hodiè illi meritoq; Europam præferimus. Ceduntque in hâc Germania (sceptro nobilitata hodienum Imperii S.Romani) Italia, Gallia, Hispania, Portugallia, Britannia magna sive Anglia & Scotia, Hibernia, Dania, Svecia, Norvvegia, Bohemia, Hungaria, Polonia, Prussia, Helvetia, Belgium s. Germania inferior &c. Christianis: adde hisce Russiam s. Moschoviam, Livoniam, Lithvaniam (ex parte) Transsylvaniam, Slavoniam, Croatiam, Dalmatiam, cum adjacentibus regionibus, item Tartariam Europæam,

ām, ex parte &c. Græcia maximam partem Mohamedanis. Pars arctoa quædam, scil. Finmarchia, Lapmarchia, Islandia, Grönlandia, nova Zembla &c. ethnicis.

ASIA.

T*Artaria Asiatica, (magni Chami Imperium) Asia minor sive Natolia, Turcicum imperium, Arabia felix & deserta s. petrosa, Persia, Media, India Orientalis, utraq; Chinæ regnum amplissimum, una cum adjacentibus Insulis plurimis maximisq; v. gr. Corea, (Isthmus aliis) Iapan s. Iaponia, Luconia, Borneo, Sumatra, Iava, Zeilan &c. Mohammedanis & gentilibus cedunt. Armenia, Syria ex parte, & pauca alia quædam loca sub Turco, Persa, Indis, &c. Christianis.*

AFRICA.

Æ*Gyptus, Mauritania sive potius Barbaria, Fessæ & Marocci regna, Bi-*

ledul-

ledulgerid f. Numidia olim, Gvinea, Tunetanum regnum, Lybia utraq;, exter. & interior, Mohammedanis & Ethnicis vicissim. Nubia, ex parte, item Abissina vel Æthiopia Christianis.

AMERICA.

SEptentrionalis & Meridionalis scil. tota gentibus: exceptis locis qvibusdam in Brasilia, Peruvia, Gviana, Florida, Virginia, Hispania, Gallia, Britanniaqve novis, Insulisqve adjacentibus Hispaniola, Cuba, Iamaica &c. qvæ Christianis hodiè cedunt vicissim.

Verporum, (*hodiernorum*) qvodcunq; est:
qvodq; habet Orbis & Orcus,
Involat ut corvus, qvod sibi servat humus.

Concluditur iterum iterumq;: Grex verè parvus verè Christianorum.

Domine

Domine, DEVS, ſerva nos in veritate tuâ! Verbum tuum Veritas eſt. Johann. XVII, 17. ſerva nos! Amen.

